

ІСТОРІЯ УКРАЇНИ

УДК 94(477.87)"1946":323:796

DOI: [https://doi.org/10.24144/2523-4498.1\(52\).2025.330016](https://doi.org/10.24144/2523-4498.1(52).2025.330016)

ДІЯЛЬНІСТЬ ЗАКАРПАТСЬКОГО ОБЛАСНОГО КОМІТЕТУ ФІЗКУЛЬТУРИ І СПОРТУ В ПЕРШИЙ РІК ТОТАЛЬНОЇ РАДЯНІЗАЦІЇ (1946 Р.)

Василь Міщанин

доктор історичних наук, професор, професор кафедри модерної історії України та зарубіжних країн, ДВНЗ

«Ужгородський національний університет», Ужгород

E-mail: vasyl.mistchanyyn@uzhnu.edu.ua

Scopus Author ID: 56031499200

Web of Science ResearcherID: AAY-5123-2021

<https://orcid.org/0000-0002-1705-0333>

Владислав Діброва

аспірант факультету історії та міжнародних відносин,

ДВНЗ «Ужгородський національний університет», Ужгород

E-mail: vladyslav.dibrova@uzhnu.edu.ua

<https://orcid.org/0009-0000-4775-4959>

У статті висвітлено спортивну політику першого року тотальної радянської. 22 січня 1946 року указом Президії ВР СРСР була створена Закарпатська область – складова адміністративна частина УРСР. У період Закарпатської України 1944 – 1945 рр. розвиток фізкультури і спорту в краї регламентувала постанова НРЗУ від 10 квітня 1945 року. При установі уповноваженого Народної Ради Закарпатської України (НРЗУ) в справах освіти було створено Центральний Спортивний Комітет, який 25 травня 1945 року реорганізовано в Комітет в справах фізкультури та спорту при НРЗУ. Його керівником став Василь Федак. Він же з часу створення Закарпатської області очолював комітет в справах фізкультури і спорту при виконкомі Закарпатської обласної Ради депутатів трудящих. У Державному архіві Закарпатської області окремий опис фонду 1211 містить документи про спортивну політику Закарпатської України. Опис 1 «Комітет у справах спорту при виконкомі Закарпатської обласної Ради депутатів трудящих» налічує 16 справ за 1946 рік. Це: накази Наркома освіти УРСР та реакція на них обласної влади; накази та розпорядження Закарпатського обласного відділу народної освіти стосовно розвитку спорту, проведення спартакіади, військової і фізичної підготовки юнаків і дівчат тощо. А також постанови бюро обкому ЛКСМУ які мали на меті за допомогою спорту нав'язувати населенню радянську ідеологію: «Про участь комсомольських організацій в проведенні естафети в честь виконання 1-го року 4-ої Сталінської п'ятирічки», «Про підготовку і проведення свята ХХІХ річниці Великої Жовтневої соціалістичної революції». Окремим блоком документів виділимо звіти про розвиток фізкультури і спорту в Закарпатській області в перший радянський рік. Аналіз архівних справ дозволяє стверджувати що в 1946 р. головними завданнями радянської влади було організація роботи комітету в справах фізкультури і спорту при виконкомі Закарпатської обласної Ради депутатів трудящих, прищеплення радянських стандартів у фізкультурі та спорті в Закарпатській області. Для здійснення цих перетворень перш за все треба було підібрати надійні кадри, яких явно не вистачало. Організаційно-масова робота передбачала створення добровільних спортивних товариств. Таких у 1946 р. було організовано 5: «Більшовик», «Червона Зірка», «Динамо», «Спартак» та «Локомотив». Ще одним завданням стало відбудова спортивних об'єктів та виготовлення спортивного інвентарю. Коштів, які виділялися на розвиток спорту явно не вистачало. Серед спортивно-масових заходів обласного комітету фізкультури і спорту назовемо складання і виконання графіку цих заходів: легкоатлетичні змагання сільської молоді, волейболу, змагання допризовників з багатоборства ГТО, велоспорту, крос тощо. Відзначимо також міські змагання проведені у 5 містах Закарпатської області, різноманітні змагання обласного рівня. Ставилось завдання долучити до цих змагань якомога більше учасників. Фізкультурники та спортсмени активно долучалися до проведення масових дійств організованих компартією, комсомолом та радянською владою: «1 Травня», «Дня Перемоги», «Всесоюзного дня фізкультурника» тощо. Представив комітет і своє бачення подальшої підтримки та розвитку спорту – як традиційних (футбол, бокс, теніс), так і культивування нових видів спорту (легка атлетика, гімнастика, волейбол, баскетбол). Серед «перспективних» видів називались шахи й «туристика». Політико-виховна робота серед фізкультурників проходила шляхом проведення бесід, лекцій, доповідей фізкультурними та комсомольськими працівниками серед фізкультурників. Під контролем комітету перебували інциденти, які сталися, зокрема, під час футбольних матчів. Робота обласного комітету фізкультури і спорту «часто критикувалася» та ставилися «завдання на усунення недоліків». Це врешті призводить до відставки голови комітету В. Федака. Новим керівником комітету наприкінці 1946 р. став Д. Сас.

Ключові слова: Закарпатська область, фізкультура, спорт, радянізація, УРСР, спартакіада, колектив фізкультури, комплекс «Готовий до праці і оборони» (ГПО), добровільне спортивне товариство (ДСТ), спортивно-масові заходи.

Постановка проблеми. У сучасному політичному просторі спорт виконує ряд важливих соціальних та політичних функцій для внутрішньої та зовнішньої політики. Держава намагається монополізувати здійснення контролю над спортивною діяльністю за допомогою відповідних політик, нормативно-правових актів та державних програм. На думку сучасних дослідників спортивні перемоги «можуть активізувати позитивне сприйняття держави ззовні/всередині, консолідувати її громадян, легітимізувати відповідний політичний режим – виступають як ефективний інструмент (засіб) впливу на широкі верстви населення. Усе це дозволяє політичному класу використовувати спорт як ефективний інструмент політичної дії на суспільство в контексті досягнення свої політичних цілей та дивідендів» [Ніколайчук, 2016, с. 1]. Детальніше про зв'язок спорту і політики ми писали в попередньому нашому дослідженні, яке стосувалось спортивної політики Народної Ради періоду Закарпатської України (1944 – 1945 рр.) [Міщанин, Діброва, 2024].

Постановка цілей. Метою нашого дослідження є, на основі документів Державного архіву Закарпатської області, висвітлити спортивну політику більшовицької влади в перший рік тотальної радянізації Закарпаття. Зробимо це на прикладі діяльності обласного комітету фізкультури і спорту при облвиконкомі.

Аналіз досліджень. Змушені констатувати про обмеженість історіографії цього питання. В основному дослідники займалися вивченням політичної історії Закарпаття. Наприклад, у третьому томі «Нарисів історії Закарпаття», який висвітлює радянську історію Закарпатської області на протязі 1946 – 1991 рр., всього один параграф приділено дослідженню історії фізкультури і спорту. Та й то майже не аналізуються політичні чинники розвитку спорту, а висвітлюються в основному спортивні здобутки [Фітас, 2003].

Разом з тим, окремі автори вказують на арешт і засудження радянською владою голови Комітету у справах фізкультури і спорту при Народній Раді Закарпатської України (1945 р.) та обласного Комітету у справах фізкультури і спорту при облвиконкомі Закарпатської обласної ради депутатів трудящих (1946 р.) В. Федака. Серед останніх публікацій – факсимільне видання більшості аркушів кримінальної справи «На Голгофу й назад. Справа Василя Федака» [На Голгофу й назад, 2021] та її аналіз [Міщанин, Балашов, 2024].

Зауважимо, що В. Федак у 1948 р. був засуджений на 25 років ув'язнення [Фітас, 2003, с. 314–315]. Лише у березні 1956 р., в часи хрущовської відлиги, він повернувся з таборів. Далі, працюючи у спорті й спортивній журналістиці, В. Федак підготував солідну монографію – «Закарпаття в спортивному вимірі» [Федак, 1994], яка однак, побачила світ вже по смерті її автора.

Лише побіжно висвітлено радянську спортивну політику у ґрунтовній монографії В. Міщанина «Радянізація Закарпаття 1944 – 1950 рр.» [Міщанин,

2018]. Щоправда, в одному з останніх номерів «Наукового вісника УжНУ. Серія історія», з'явилась наукова стаття, в якій досліджено спортивну політику періоду Закарпатської України 1944 – 1945 років [Міщанин, Діброва, 2024]. Спортивна політика в Закарпатській області періоду тотальної радянізації ще не стала предметом спеціального дослідження.

Для заповнення цього вакууму використаємо виявлені матеріали Державного архіву Закарпатської області (ДАЗО). Зокрема, у матеріали фонду № 1211 «Комітет у справах фізкультури і спорту при облвиконкомі Закарпатської обласної ради депутатів трудящих», його перший опис (1946 – 1955 – 1961). 16 справ фонду за 1946 р. дозволяють прослідкувати розвиток спорту в перший рік тотальної радянізації Закарпатської області.

Серед офіційних документів, які зберігаються в ДАЗО, назовемо наказ № 113 заступника Наркома освіти УРСР «тов.» Філіпова О.М. від 11 січня 1946 р. «Про покладання на вчителів початкових класів проведення фізичної підготовки» [ДАЗО, ф. 1211, оп. 1, спр. 3, арк. 1–2: 12–13 зворот], та реакція на нього Закарпатським обласним відділом народної освіти – наказ № XI-1033/1946 від 16 лютого 1946 р. [ДАЗО, ф. 1211, оп. 1, спр. 3, арк. 15–15 зворот]. Одним із перших стало розпорядження Закарпатського обл ВНО від 22 січня 1946 р. «Про правильне розміщення снарядів в гімнастичних залах області» [ДАЗО, ф. 1211, оп. 1, спр. 3, арк. 14].

Виділимо й інші накази та розпорядження Закарпатського обласного відділу народної освіти: наказ № 3428 від 12 червня 1946 р. «Про підготовку та проведення спартакіади» [ДАЗО, ф. 1211, оп. 1, спр. 3, арк. 26–27]; наказ від 22 серпня 1946 р. «Про відміну військової підготовки для юнаків та дівчат V-VII класів, дівчат VIII класів і про зміну програми допризовної підготовки учнів VIII-X класів» [ДАЗО, ф. 1211, оп. 1, спр. 3, арк. 4–5]; наказ № 141 від 20 грудня 1946 р. «Про підготовку й проведення зимового сезону 1946/1947 р. в школах і педучилищах Закарпатської області» [ДАЗО, ф. 1211, оп. 1, спр. 3, арк. 8]; наказ № 9037 від 25 грудня 1946 р. «Про стан військової і фізичної підготовки учнів шкіл області» [ДАЗО, ф. 1211, оп. 1, спр. 3, арк. 42–42 зворот].

До ідеологізації спорту активно долучався комсомол. В ДАЗО маємо постанову засідання бюро Закарпатського обкому ЛКСМУ від 15 жовтня 1946 р. «Про підготовку і проведення свята ХХІХ річниці Великої Жовтневої соціалістичної революції» [ДАЗО, ф. 1211, оп. 1, спр. 3, арк. 10–11], постанову бюро обкому ЛКСМУ № 7 від 11 грудня 1946 р. «Про участь комсомольських організацій в проведенні естафети в честь виконання 1-го року 4-ої Сталінської п'ятирічки» [ДАЗО, ф. 1211, оп. 1, спр. 3, арк. 9] тощо.

Основний масив фактичного матеріалу про розвиток фізкультури і спорту отримуємо зі звітів Закарпатського обласного Комітету в справах фізкультури і спорту. Маємо 3 звіти складені українською мовою: «Короткий опис проведеної

роботи і наслідки» (за період від 1 червня 1945 р. до 15 травня 1946 р.) авторства В. Федака [ДАЗО, ф. 1211, оп. 1, спр. 11, арк. 7–8]; «Звіт праці за місяць січень 1946 р. [ДАЗО, ф. 1211, оп. 1, спр. 11, арк. 1–6]; «Звіт праці Закарпатського Обласного Комітету в Справах Фізкультури і Спорту від 1. червня до 31. липня 1946 р.» [ДАЗО, ф. 1211, оп. 1, спр. 11, арк. 9–32 зворот]. Та 2 російськомовні тексти: «Звіт Закарпатського Обласного Комітету в справах фізичної культури і спорту при Облвиконкомі. Про проведення літнього спортивного сезону 1946 року і підготовки до зимового спортивного сезону 1946-1947 року» [ДАЗО, ф. 1211, оп. 1, спр. 11, арк. 33–38]; «Звіт про роботу Закарпатського Обласного Комітету за 1946 рік» [ДАЗО, ф. 1211, оп. 1, спр. 11, арк. 43–45]. Окрім того, звіти Закарпатського обкому ЛКСМУ: «Звіт роботи військово-фізкультурного Відділу закарпатського обкому ЛКСМУ на 18 червня 1946 р.» [ДАЗО, ф. 1211, оп. 1, спр. 10. Арк. 1–3] та «Звіт Закарпатського обкому ЛКСМУ по виконанню літніх спортивних міроприємств по переходу на літній спортивний сезон в Закарпатській області» [ДАЗО, ф. 1211, оп. 1, спр. 10. Арк. 13–17].

Виклад основного матеріалу. Одним із головних завдань радянської спортивної політики стало організація роботи Комітету у справах фізкультури і спорту при облвиконкомі Закарпатської обласної ради депутатів трудящих. Ще 10 січня 1946 р., до офіційного створення Закарпатської області, Закарпатський облвиконком та бюро обкому КП(б)У приймають постанову «Про розміщення в будинку облвиконкому КП(б)У в будинку облвиконкому». У ній, зокрема, йшлося: «1. Розмістити в будинку облвиконкому (колишня НРЗУ) слідуючі відділи: на четвертому поверсі: в). Відділ освіти, якому приділити кімнати 233, 236, 235, 237, 237 а, 232, 231, 230, 229, 228, 227, 226, 225, 224, 223, 222, 221, 220, 219, 218, 217, 216, 215, 213, і 214» [ДАЗО, ф. 1211, оп. 1, спр. 4, арк. 1]. Відзначимо, що комітет фізкультури працював при відділі освіти.

Постанова № 113 Закарпатського обласного виконавчого комітету від 28 лютого 1946 р. «Про розпорядок роботи в Радянських установах» визначала робочий час: «1). Встановити, що від 1 березня 1946 р. в усіх Радянських установах Закарпатської області робочий день починається в 10 год. і кінчається в 20 год. моск. часом з обідньою перервою від 16 до 18 год. 2). Зобов'язати завідуючих відділами Облвиконкому, голів ОНК і МНК завести дежурну службу від 16 до 18 і від 20 до 22 год за моск. часом [ДАЗО, ф. 1211, оп. 1, спр. 4, арк. 2]. Проте 11 березня 1946 року постанова № 113 піддалась редакції «Про зміну розпорядку роботи в Радянських установах». У ній йшлося: «1). Встановити, що від 12 березня 1946 р. в усіх Радянських установах Закарпатської області робочий день починається в 9 год. і кінчається в 17.30 год. моск. часом з 30 хвилинною обідньою перервою від 13.00 до 13.30 годин. 2). Зобов'язати завідуючих відділами Облвиконкому, голів ОНК і МНК завести дежурну службу від 17.30 до 22 год за моск. часом. 3) Відмінити постанову облвиконкому від 28 лютого 1946 року «Про порядок роботи в радянських установах» [ДАЗО, ф. 1211, оп. 1, спр. 4, арк. 3].

Першим головою комітету в справах фізкультури і спорту при облвиконкомі став Василь Федак. Посаду він отримав «по інерції». Ще у квітні 1945 р. В. Федака призначають інспектором по фізичній культурі і спорту при уповноваженому Народної Ради у справах освіти, а 25 травня 1945 р. він став головою щойно створеного Комітету у справах фізкультури та спорту при Народній Раді Закарпатської України [ДАЗО, ф. Р-1211, оп. 2. спр. 4, арк. 4; Міщанин, Балашов, 2024, с. 137]. Вже в період Закарпатської України він спрямовує роботу комітету на встановлення радянської системи спорту і краї. Проте В. Федак відмовляється вступити до комуністичної партії. У грудні 1946 р. Василя Федака звільняють з голови комітету [АУ СБУ 30, арк. 23].

На його місце призначено Д. Саса. Коли точно відбулось призначення нами не встановлено. Проте припускаємо, що до виконання обов'язків голови комітету він приступив відразу в грудні 1946 року. Принаймні в рішенні № 1282 Закарпатського обласного виконавчого комітету від 16 грудня 1946 року «Про стан фізкультурної роботи за 1946 р. та підготовку до зимно-спортивного сезону 1946–1947 рр.» пункт 4 зобов'язує «Облкомітет фізкультури та спорту (т. Сас)» провести ряд заходів з розвитку зимових видів спорту [ДАЗО, ф. 1211, оп. 1, спр. 4, арк. 52]. Підтвердженням цьому може бути й той факт, що «Звіт про роботу Закарпатського Обласного Комітету по за 1946 рік» підписував Д. Сас [ДАЗО, ф. 1211, оп. 1, спр. 11, арк. 43–45].

У «Списах керівних працівників номенклатури обкому КП(б)У станом на 15 березня 1947 року дізнаємося інформацію про Д. Саса: «Сас Д.П. 1921 р.н., член ЛКСМУ від 1945 р.» на посаду голови комітету фізкультури і спорту перейшов із посади зав. відділу оргнабору робочої сили. На цей час мав «2 роки і 1 місяць» керівного стажу. Станом на 15 березня мав на новій посаді «2 місяці стажу... 2 ордени чеські, одну медаль» [ДАЗО, ф. П-1, оп. 1, спр. 356, арк. 1 зворот]. Виходить, що Д. Сас очолив комітет приблизно у грудні 1946 – не пізніше 15 січня 1947 року.

Кадри. І все ж майже увесь 1946 р. Комітет у справах фізкультури і спорту очолював В. Федак. Умови, в яких прийшлося працювати комітету фізкультури і спорту та його керівнику, були дуже складними. Держава слабо виділяла кошти на розвиток фізкультури та спорту, вирішуючи головним чином політичні питання, разом з тим вимагаючи позитивних показників у спортивній політиці. Наведемо уривок із звіту: «треба підчеркнути тот факт, що Комітет 7-місячним запізненням начав свою працю. Комітет в перших днях не мав ні поміщення, ні мягкого зарядження, ніякої матеріальної піддержки і тому багато уваги мав звернути на обстарання поміщення, мягкого зарядження. З нашим комітетом зпочатку серйозно ніхто не займався. Всі другі відділи вже працювали повним темпом, коли нам треба було оказати якої набудь помочі, то прямо молитися треба було (підкреслення наше – авт.), щоб виділили мало полотна, – на труси і футб. сорочки, або дошки на поправлення спортплощ і стадіонів. Довгі часи Комітет не мав ніякий штатний розпис і о скільки зарплати була дуже низькими, ніхто з бувших

фізкультурників і фахових викладачів фізкультурників не хотіли приступати до праці» [ДАЗО, ф. 1211, оп. 1, спр. 11, арк. 9].

Голова обласного комітету в справах фізичної культури і спорту при облвиконкомі В. Федак у звіті за січень 1946 р. (нагадаємо, що Закарпатська область створена 22 січня 1946 р.) вказував на кадрову проблему серед фізкультурників. Він склав «Список фізкультурних працівників-голів комітетів, яких треба замінити» зі своїми примітками-рекомендаціями [ДАЗО, ф. 1211, оп. 1, спр. 11, арк. 5]. Детальніше див.: Додаток 1.

У звіті за 1 червня – 31 липня 1946 р., ймовірно голова комітету фізкультури (визначаємо за мовою і стилем написання звіту, бо у документі відсутня дата складання звіту і сторінка з підписом – *авт.*) В. Федак, констатував: «Дуже слабо стоїмо з кадрами. Обласний Комітет ще по нинішнього дня не можна було повністю укомплектувати. Не ліпше стоїть справа на провінції, де є 13 округів і де всі комітети укомплектовані, но на тих містах сидять люде, які і легковажно і байдуже ставляться до справи. Добре ставляться до фізкультури: Пайкош в Ужгороді, Крон, ужгородському окрузі, Горняк в Мукачеві, Алмаший в мукачівському окрузі, Філак в Хусті, Бобик в Іршаві, Адамчо в Севлюші. За других не можна так похвально висказатися» [ДАЗО, ф. 1211, оп. 1, спр. 11, арк. 13]. Подібна ситуація складалась і з тренерськими кадрами [ДАЗО, ф. 1211, оп. 1, спр. 11, арк. 19].

Проблема виникла навіть із комплектуванням обласного комітету фізкультури і спорту [ДАЗО, ф. 1211, оп. 1, спр. 11, арк. 25]. На 1 липня 1946 р. «заповнені міста: голови комітету, заступника начальника УСО, завідуючого шкільною молоддю, орг.-інструкторського відділу, 2 інспекторські міста, начальник кадрів, начальник планово-фінансового відділу, секретарь-машиністка яка по по совмісництву займає пост завідуючого справами, курер-уборщик і старший тренер» [ДАЗО, ф. 1211, оп. 1, спр. 11, арк. 26].

Вказує В. Федак і на проблеми в округах: «на многих окружных комитетах сидят дуже слабі працівники-голови, яких необхідно замінити. Дуже слабо стоїмо з кадрами на постах голів комітетів фізкультури, які не мають образования, ані охоти до праці. Причини; малі ставки, не дістають ніякі пайки, хоч постановою Обкому КП/5/У і Облвиконкому з дня 4-го червня мають бути забезпечені карточками II категорії. Кождий округ має від 40-60-80 сіл, які самі голови охопити не можуть. Многі села віддалені від центрів на 50–60 клм. На річаві (речові – *авт.*) видатки окружним комітетам виділено місячно (150–200 Карб.), які гроші далеко не вистарчають на командировочні, канцелярські видатки. Многі з голів окружных комітетів працюють по совмісництву і тому фізично не мають часу виїждати до окружных сіл. Мало помагають радянські власті (підкреслення наше – *авт.*). Працівники Облкомітету не можуть дістати житл. площі і не є змоги забезпечити їх квартирами [ДАЗО, ф. 1211, оп. 1, спр. 11, арк. 26].

Кадрову проблему у спорті керівництво республіки намагалось вирішити за рахунок демобілізованих червоноармійців. У звіті читаємо: «Число

фізкультурних працівників прибутних по демобілізації з Червоної Армії є 189, з яких використано на праці в Облкомітеті (3 особи: Собенко, Мачковський і Орлов), 5 назначені головами окружных комітетів фізкультури: Бабай в Перечині, Федеєв в Вел. Березному, Борисов у Волівці, Єфіменко в Тячові і Ландау в Хусті, 3 на керівній роботі в ОблОНО (Душко заступник завідуючого відділом Освіти по військово-фізичній роботі, Сліпенко і Григорьев, як інспектора на тому же самому місті і 188 як военруки і фізруки в ПСШ (повна середня школа – *авт.*), НСШ (неповна середня школа – *авт.*), педучилищах, технікумах 3. Области)» [ДАЗО, ф. 1211, оп. 1, спр. 11, арк. 26–27].

З вищою фізкультурною освітою в Закарпатській області працювало всього 3 людей, і, зрозуміло на керівних посадах – «Собенко І.Т. працює як заступник голови і начальник УСО в Облкомітеті, Крайняница В. М. на пості інспектора у відділі народного образования і Гіріц Андрій, який є директором ПСШ в Тячові». Статистика фізкультурників з середньою і тренерською освітою, які працюють у школі у звіті згадується, але не наводиться. Зате наголошувалось, що «педагогічних і учительських інститутів на території 3.О. ще нема, дитських спортивних шкіл ще тоже нема... На території 3.О. фізкультурних учебных установ ще нема» [ДАЗО, ф. 1211, оп. 1, спр. 11, арк. 27].

Хоча б частково виправити ситуацію, на думку голови комітету, мали короткотермінові курси. Так, обласним відділом народної освіти на середину 1946 р. проведено кілька таких курсів, а комітетом фізкультури короткотермінові семінари та лекції. На півріччя заплановані інструкторські курси, 14-денні та 3-місячні курси для викладачів фізкультури. Окремо відділ освіти планував на літніх канікулах провести 14-денні курси для военруків у 5 містах Закарпатської області [ДАЗО, ф. 1211, оп. 1, спр. 11, арк. 27].

Восени 1946 р. начальник навчально-спортивного відділу обласного Комітету фізкультури і спорту при облвиконкомі Терентьев відзначав, що «у Закарпатській області погано з фізкультурними кадрами». Серед управлінців фізкультурників з вищою освітою нараховувалось лише 6 осіб. Ще 5 із середньою освітою. Інші працівники окружных, міських комітетів, добровільних спортивних товариств (ДСТ. Російською – ДСО добровольных спортивных обществ – *авт.*) «та й обласний комітет фізкультури та спорту укомплектований з фізкультурників любителів». Відзначалося, що до цього часу «у Закарпатській області підготовкою фізкультурних кадрів не займалися». У другій половині 1946 р. «по лінії профспілок з ДСТ «Червона Зірка», «Більшовик», проведено семінари голів фізкультурних колективів у кількості 35 осіб». З 20 листопада 1946 р. обласний комітет фізкультури та спорту провів 10-ти денні курси з підготовки голів окружных, міських комітетів фізкультури та спорту та голів ДСТ. Слухачами курсів стало 30 чиновників [ДАЗО, ф. 1211, оп. 1, спр. 11, арк. 45]. З 1 грудня 1946 р. провели «курси одномісячні з підготовки інструкторів – громадських працівників та 10-денні курси інструкторів з лиж, штанг, з хокею, з гімнастики, а також і суддівські із зазначених видів спорту» [ДАЗО, ф. 1211, оп. 1, спр. 11, арк. 38].

Організаційно-масова робота. Як зазначав голова облкомітету у справах фізкультури та спорту при Облвиконкомі Д. Сас, «у Закарпатській області у 1945 р. половина 1946 р. вся робота з фізичного виховання проводилася за старою системою тобто, за принципом роботи спортклубів із футболу. Іншим видам спорту не надавалося значення, і, по суті, по області вишукувалися методи та форми побудови фізкультурної роботи та переходу фізкультурної роботи на єдину радянську систему» [ДАЗО, ф. 1211, оп. 1, спр. 11, арк. 43]. Рішенням президії Всесоюзної центральної ради професійних спілок (ВЦРПС) по Закарпатській області було затверджено організацію двох ДСТ, а саме: ДСТ «Більшовик» та «Червона Зірка» з об'єднанням 15 профспілок. На цій основі й організовано по області два ДСТ, а також організовано ДСТ «Динамо», «Спартак» та «Локомотив». Всього в області створено 5 ДСТ, в яких організовано 73 спортивних виробничих колективів з охопленням 7 318 членів осіб.

«По селах спортивну роботу було вирішено організувати при хатах читальних. Це себе виправдало, бо в селі єдине місце, де завжди збирається молодь, це сільський клуб та хата читальня. – Писав новий голова комітету Д. Сас. – За 1946 р. організовано сільських фізкультурних колективів 165 із охопленням 7 832 осіб. Таким чином по області налічується 73 виробничі фізкульт. колективів та 165 сільських. Усього 238 фізкульт. колективів із загальним охопленням 15 150 осіб» [ДАЗО, ф. 1211, оп. 1, спр. 11, арк. 43].

Бюджет і будівництво. На 1946 р. по обласному комітету фізкультури та спорту на утримання апарату, на спортивно-масову роботу та будівництво було асигновано 700 000 крб. На 16/ХІІ-46 витратило коштів 530 000 крб. У цей час у Закарпатській області будівництво нових спортивних споруд ні лінією обласного комітету, ні лінією ДСТ не проводилася.

В основному кошти спрямовувались на відбудову – розширення та ремонт старих спортивних споруд (стадіонів та майданчиків). Облкомітету ФК та спорту міськрада м. Ужгорода відвела приміщення під спортзал (міський парк, колишній павільйон). Президія облвиконкому затвердила кошторис у сумі 100 тис. крб. та зобов'язала облкомунбуд («тов. Ленковецького») відремонтувати об'єкт, але останній відмовився та приміщення залишилося не відремонтовано та кошти не використані. Голова комітету фізкультури і спорту відзначав: «Таким чином у області фізкультурні організації не мають жодного спортзалу. Є у м. Ужгороді один спортзал у приміщенні Радпартшколі, який використовується під їдальню, що суперечить усім радянським законам і цей спортивний зал має бути повернутий фізкультурникам м. Ужгорода для проведення у ньому спортивно-масової роботи» [ДАЗО, ф. 1211, оп. 1, спр. 11, арк. 43].

Виготовлення спорт інвентаря. Обласна влада для розвитку спорту намагалася використати місцеві промислові підприємства. Так, згідно з постановою облвиконкому і обкому КП(б)У від 3-го червня 1946 р. та спільної постанови Комітету фізкультури спорту та бюро Закарпатського обкому ЛКСМУ від 29 квітня 1946 р. зроблені договори з підприємствами де

виготовляється спортивний інвентар: «лижі з Мукачівським мебельним заводом 1000 пар, Анталовським лісозаводом 500 пар. Зроблено договори з ліспромом виготовити для шкіл ружя, макети, турніки, козли, лісниця та інше на 200 тисяч карбованців. В Мукачеві будемо виготовляти шахматні фігури ще не має відповідного інструменту для виготовлення їх. Крім того виготовляємо часті буц в Севлюші і Хусті» [ДАЗО, ф. 1211, оп. 1, спр. 10, арк. 16].

Спортивно-масові заходи 1946 року. Обласний комітет фізкультури і спорту склав і слідкував за виконанням календаря спортивно-масових заходів. Зокрема, у звіті начальника навчально-спортивного відділу обласного комітету фізкультури і спорту при облвиконкомі Терентьєва вказувалося на проведені спортивно-масові заходи 13-ма окружними комитетами в справах фізкультури і спорту:

«1. Проведено змагання з легкої атлетики сільської молоді із загальним охопленням: 1 040 осіб.

2. Проведено змагання з волейболу із загальним охопленням: 390 осіб.

3. Проведено змагання допризовників з багатоборства ГТО із загальним охопленням: 2 800 осіб.

4. Проведено змагання з велосипеда із загальним охопленням: 60 осіб.

5. Проведено змагання з футболу із загальним охопленням: 1 430 осіб.

6. Проведено крос із загальним охопленням: 1 600 осіб.

Усього змагань проведено: 6 із охопленням 7 033 осіб» [ДАЗО, ф. 1211, оп. 1, спр. 11, арк. 33].

Також пройшли міські змагання проведені у 5 містах: 1. З легкої атлетики (залучено 300 осіб). 2. По боксу (80 осіб). 3. По тенісу (100 осіб). 4. З волейболу (400 осіб). 5. По баскетболу (450 осіб). 6. З футболу (800 осіб). 7. З фехтування (40 осіб). 8. З шахів (40 осіб). 9. З боксу (700 осіб). Усього проведено 9 змагань із охопленням 2 910 спортсменів.

Крім того, обласними Радами ДСТ: «Червона Зірка», «Більшовик», «Спартак», «Комсомолец», «Динамо», проведено внутрішньовідомчі змагання: 1. З легкої атлетики (з охопленням 400 чоловік). 2. З волейболу (280 осіб). 3. З баскетболу (320 осіб). 4. З футболу (300 осіб). 5. За фехтування (65 осіб). Усього з ДСТ проведено 5 змагань з охопленням 1 365 осіб [ДАЗО, ф. 1211, оп. 1, спр. 11, арк. 33].

Серед обласних змагань відзначено: 1. Обласні змагання із легкої атлетики серед шкільної молоді (з охопленням 400 осіб). 2. Обласні змагання із легкої атлетики підліткової молоді (35 осіб). 3. Обласні змагання з легкої атлетики сільської молоді (50 осіб). 4. Обласні змагання з боксу (36 осіб). 5. Обласні змагання з тенісу (34 особи). 6. Першість області з футболу за I та II групою із загальним охопленням 510 осіб. 7. Обласні змагання з волейболу (48 осіб). 8. Змагання 5-ти міст з легкої атлетики (35 осіб). 9. Змагання 5-ти міст з волейболу із загальним охопленням 40 осіб. 10. Змагання 5-ти міст з баскетболу із загальним охопленням 43 особи. 11. Змагання 5-ти міст із футболу із загальним охопленням 60 осіб. 12. Обласний крос (взяло участь 250 осіб).

Усього проведено 12 змагань з охопленням 1 541 осіб. Усього проведено 32 заходів із загальним охопленням: 12 849 осіб [ДАЗО, ф. 1211, оп. 1, спр. 11, арк. 34].

Спортсмени починають активно долучатися до проведення масових дій організованих компартією та радянською владою. Так, згідно з планом масових заходів обкому ЛКСМУ з підготовки та проведення «1 Травня» і «дня перемоги». Зокрема, 27 квітня 1946 р., за словами секретаря Закарпатського обкому ЛКСМУ по військово-фізкультурній роботі Решетар, були «проведені масові заходи з піснями та закінчилися мітингами з підготовки до підписки державної позички на яких, взяло участь 5 025 чол. молоді. 1-го травня разом з військовими частинами вийшла вся молодь і фізкультурники на демонстрацію де в поході проводились фізкультурні гри. 2-го травня був проведений огляд кращої стройової пісні по всім видах – проводились змагання з різними видами спорту від ранку до вечера, та проводились зустрічі піонерів з героями Вітчизняної війни. 9-го травня проводились змагання фізкультурників, виступи школярів, читались лекції» [ДАЗО, ф. 1211, оп. 1, спр. 10, арк. 16–17]. Активно йшла підготовка до Всесоюзного дня фізкультурника. З цього приводу розроблено плани масових спортивних заходів, які розіслані в округи.

«Культивування видів спорту» по Закарпатській області. Начальник навчально-спортивного відділу Терентьев відзначав: «У Закарпатській області через те, що область перебуває лише як два роки возз'єднана з Українською Республікою, а в роки господарювання мадярських фашистів в області культивувалися тільки ті види як футбол, бокс від яких підприємці мали доходу, інші види культивувалися в індивідуальному порядку чи зовсім не культивувались». Серед «домінуючих видів, що особливо культивуються» називався футбол, бокс та теніс. А «з великими труднощами запроваджуються види: легка атлетика, гімнастика, спорт ігри: волейбол, баскетбол». Важка атлетика (штанга, боротьба) із-за відсутності інвентарю та фахівців зовсім не розвивалися. Бачив чиновник перспективи розвитку в області шахового спорту: «Шахи в Закарпатській області розвинені та культивуються широко, але не організовано, лише останнім часом організовано по ряду міст шахові турніри (Ужгород, Мукачеве) та проведено міські турніри» [ДАЗО, ф. 1211, оп. 1, спр. 11, арк. 34].

Одним із перспективних напрямків розвитку спорту місцеві керівники бачили розвиток «туристички». Секретар Закарпатського обкому ЛКСМУ з військово-фізкультурної роботи Решетар декларував, що «хочемо зробити туристичний спорт масовим спортом Закарпатської області». Для цього, казав чиновник, в Закарпатській області знаходиться «20 туристичних хат які на 85% знищені мадярськими загарбниками під час війни. Ще весною поставлено питання перед Республіканським Комітетом ФК і спорту по конкретній відповіді не було вислано в Закарпатський обласний комітет ФК і спорту при Облвиконкомі. Згідно постанови Ради Міністрів і ЦК КП(б)У від 11 квітня 1946-го р. ч. 861 «Про підготовку і переведення літнього спортивного сезону в Республіці і 1946 р.»

вирішено що всі туристичні бази мають бути передані Обл. Комітету в справах ФК і спорту при Облвиконкомі. Постановою Облвиконкому і Обкому КП(б)У «Про підготовку і переведення літнього спортивного сезону на 1946 р. в Закарпатській області» вирішено що всі туристичні бази передаються Обласному комітету в справах ФК і спорту при Облвиконкомі. Фінансові плани Обл. Комітету в справах ФК і спорту при Облвиконкомі які були представлені в Українській державі затверджені не були на місцевих ресурсах не мали змоги провести ремонт. Було призведено повний порядок туристичну базу в Рахові» [ДАЗО, ф. 1211, оп. 1, спр. 10, арк. 15].

На основі розробленого плану заходів комітету фізкультури та військовим відділом Закарпатського обкому ЛКСМУ зроблено договір з Радою профспілок, за яким частина туристичних баз передавалась профспілкам. Розпочато ремонт Воловецької туристичної бази.

Політико-виховна робота. Політико-виховна робота серед фізкультурників проводилася шляхом проведення бесід, лекцій, доповідей фізкультурними та комсомольськими працівниками серед фізкультурників. У всіх містах Закарпатської області проведено комсомольсько-фізкультурні активи із постановкою питань про стан фізкультурної роботи у містах та завдання фізкультурних організацій на подальший період. Відзначалось, що вони пройшли на «великому ідейному, політичному рівні». З ініціативи військового відділу обкому КП(б)У проведено обласний актив працівників. На ньому «часто критикувалася робота Обласного Комітету та міських та окружних комітетів, розкрито всі недоліки фк. роботи по області та намічені завдання на усунення недоліків» [ДАЗО, ф. 1211, оп. 1, спр. 11, арк. 37].

Терентьев зазначав, «що робота з виховання фізкультурників Закарпатської області стоїть ще на недостатній висоті, оскільки ще є багато фактів хуліганської поведінки окремих фізкультурників футболістів та цілих футбольних команд» [ДАЗО, ф. 1211, оп. 1, спр. 11, арк. 37]. До таких відносили випадок, коли під час гри в Солотвині між футбольними командами «Більшовик» (Солотвино) – «Більшовик» (Хуст) з боку солотвинських футболістів була влаштована бійка. До неї долучилися також і глядачі. І тільки завдяки втручання присутніх на матчі прикордонників вдалося встановити порядок. Також під час гри на першість області між командами міста «Червона Зірка» (Буштино) та командою «Динамо» (Мукачеве) було «вчинено хуліганські вчинки окремих гравців з боку «Динамо» і у другому таймі команда «Динамо» Мукачеве не дограла 20 хвилин демонстративно покинула поле» [ДАЗО, ф. 1211, оп. 1, спр. 11, арк. 37]. Обласний комітет спеціально розслідував ці інциденти і винних залучили до відповідальності шляхом дискваліфікації та винесення доган тренерам і керівникам організацій, які проводили вищезазначані заходи.

Агітаційно-пропагандистська робота. З метою пропаганди радянського спорту на селі у першому півріччі 1946 р. по радіо виступали: голова облкомітету фізкультури і спорту В. Федак, а також «кращі змагуни Обласні: Деяк, Шолтес, і Баркас,

Боніславський. На київському радіо виступили Федак і тренер Спартак: Вейг» [ДАЗО, ф. 1211, оп. 1, спр. 11, арк. 25]. У місцевій пресі надруковано понад 300 статей та заміток про розвиток спорту. Матеріали публікувалися в обласних газетах «Закарпатська Правда», «Карпаті igaz szó» (угорськомовний дубляж «Закарпатської правди» – Kárpáti igaz szó – Правдиве карпатське слово), «Закарпатська Україна», «Молодь Закарпаття», окружна газета «Червоний Прапор». Крім того голова комітету В. Федак опублікував понад 20 статей у республіканських («Правда України», «Українська Правда», «Молодь України», «Сталинское Племя») і центральних («Правда», «Известия», «Комсомольская Правда», «Советский Спорт») виданнях. У першому півріччі в Закарпатській області на спортивну тематику було прочитано 27 лекцій. Наводиться і число глядачів на різних змаганнях – понад 120 000 тисяч [ДАЗО, ф. 1211, оп. 1, спр. 11, арк. 25].

У одному із звітів комітету вказувалося: «Статті були написані на загально-спортивні теми, на розвиток фізкультури в З.О., туристичні, по всім видам спорту. Багато статей написано самими фізкультурниками, які своїми досвідами поділилися з своїми молодшими братами-фізкультурниками» [ДАЗО, ф. 1211, оп. 1, спр. 11, арк. 29].

У першому півріччі 1946 р. в області було проведено 24 фізкультурних вечорів: в Ужгороді – 3; в Мукачеві, Берегові, Севлюші, Хусті, Воловому, Рахові – по 2; в Іршаві, Білках, Перечині, Вел. Березному, Сваляві, Тячеві, Великому Бичкові, Радванці і Доманинцях – по 1. Проведено 3 естафети: 2-9 лютого 1946 р. – «в честь виборів до Верховної Ради, 9-го травня в День Перемоги і ДСО Спартак» [ДАЗО, ф. 1211, оп. 1, спр. 11, арк. 29].

Ще одним видом агітації стала наочність. У звіті за перший квартал 1946 р. читаємо: «Витринних (мається на увазі розміщення на інформаційних вітринах газет – авт.) газетами «Советський Спорт» не організовано. Виданий строгий приказ до 1 серпня ц.р. зорганізувати. Другі газети вивішувалися не систематично». Також «плакати і афіші на пропаганду фізкультури готують перед кожним значним змаганням. Плакати і афіші готували члени ужгородської художественної школи» [ДАЗО, ф. 1211, оп. 1, спр. 11, арк. 29].

Спорт мав підтримувати політичні зміни в області. Разом зі стартом колективізації в Закарпатській області у 1946 р. реагував і комітет фізкультури і спорту: «Колхозно-фізкультурні колективи є в стадії організації в с. Яворовім (Есень), Вел. Доброні (Ужгородський округ)» [ДАЗО, ф. 1211, оп. 1, спр. 11,

арк. 25].

Соціалістичне змагання також торкнулось і фізкультури та спорту. В документі читаємо: «Перехідний прапор області буде присуджений тільки кінцем 1946 р.». Кращі комітети фізкультури і спорту як нагороду отримували спортивну форму, «на розгортання їх праці далася матеріальна допомога (гроші на ремонти площ, виділення більшого числа спортінвентаря, похвалення на нарадах голів комітетів, в газеті і т.д.)» [ДАЗО, ф. 1211, оп. 1, спр. 11, арк. 14].

Висновки. У період плинної радянзації Закарпатської України 1944 – 1945 рр. вже були створені передумови спрямовані на запровадження радянських стандартів у фізкультурі і спорті. Ще 10 квітня 1945 р. постановою Народної Ради Закарпатської України при установі уповноваженого НРЗУ в справах освіти було створено Центральний Спортивний Комітет. 25 травня 1945 р. його реорганізували в Комітет у справах фізкультури та спорту при НРЗУ, який очолив Василь Федак. Він же з часу створення Закарпатської області (22 січня 1946 р.) «автоматично» став головою комітету в справах фізкультури і спорту при виконкомі Закарпатської обласної Ради депутатів трудящих. Протягом року робота обласного комітету фізкультури і спорту неодноразово піддавалась критиці та врешті це призвело до відставки голови комітету. Новим керівником комітету в справах фізкультури і спорту наприкінці 1946 р. став Д. Сас.

Наявні у Державному архіві Закарпатської області документи дають можливість прослідкувати роботу комітету у перший рік тотальної радянзації краю. Серед головних завдань виділимо питання кадрової політики, створення добровільних спортивних товариств, відбудова спортивних об'єктів та виготовлення спортивного інвентарю тощо. Іншим напрямком діяльності комітету стало проведення «спортивно-масових заходів» з різних видів спорту «з охопленням» якомога більшої кількості спортсменів. До таких відносимо змагання сільської молоді, допризовників, змагання 5 міст, обласні змагання. Одночасно відбувається «ідеологізація» спорту. Спортсмени та фізкультурники долучалися до проведення масових заходів організованих компартією, комсомолом та радянською владою: «1 Травня», «Дня Перемоги» «Всесоюзного дня фізкультурника», проведення «Естафети в честь виконання 1-го року 4-ої Сталінської п'ятирічки», святкування «XXIX річниці Великої Жовтневої соціалістичної революції» тощо. Все це супроводжувалось посиленними агітаційно-пропагандистськими заходами.

ДОДАТКИ

Додаток 1

Справа: Звіт праці за місяць січень 1946 р.

Ужгород, 31-го січня 1946 р.

1. Дня 2-го січня скликані обласні наради всіх окружних і міських. представників комітетів фізкультури, на яких обговорені питання:

- а/ Виконання праці в 1945 р.
- б/ План праці на перший квартал 1946 р.
- в/ Використання бюджету в I кв. 1946 р.

- г/ Обговорення Обл. Спартакіади.
 - д/ Участь фізкультурників на виборах.
 - ж/ Співучасть фізкультурників з військом і тісний зв'язок з Комсомолом.
 - з/ Інші актуальні спортові питання.
2. Дня 3-го січня переведені наради що до зорганізування Русь-Спартак. На нарадах присуствовали: Керча, др. Бачинський, від Дінамо, Лібер, Шоломон і Шмід від бувшого Спартак, Юрченко від Краєвої промспілки, Тимко від Профспілки.
3. В днях 11-го 15-го переведена Обласна комб. Естафета в честь виборів до Верховної ради.
4. Переведена підготовки сільських лижників до Львова і других на республіканські змагання.
5. Дня 11-го переведи і наради з всіми футболістами Ужгороду, що до утворення команди майстрів.
6. Дня 12-го січня наради з лижниками що до переведення підготовки і участі на республіканських змаганнях.
7. Дня 14-го січня вислання лижників до Рахова для участі на вправах збірної лижної команди України.
6. Дня 14-го переведення спільних нарад з представниками ЦК ЛКСМУ. Обговорені всі актуальних питань.
9. Дня 8-го січня взяв участь на респ. перекличці.
10. Дня 16-го січня другі облесні наради з головами окружних і міських комітетів в справах фізкультури і спорту. Обговорені київські обіжники, телеграми і інші актуальні питання.
11. Участь на все союзній перекличці по радіо по вопросу підготовки до виборів до Верховної Ради.
12. 20-го січня вибрана комісія, яка оглянула міста на стадіоні, спортзала і спортпавілоу.
13. Дня 15-го січня видана спільна постанова з Союзом Молоді що до участі фізкультурників у передвиборчій кампанії і удержування связи в день виборів.
14. Як секретар виборчої ділници № 7 в Ужгороді взяв саму активну участь у переведенню підготовки, зложенню і провіренню списків.

Голова В. Федак
[ДАЗО, ф. 1211, оп. 1, спр. 11, арк. 1].

I. Які спортоборудовання користуються не по своєму назначенні?

1. Спортплоща бувшої «Русі» нині «Дінамо» в Ужгороді. Генерал-майор Колдубов в близкості площі має конюшню і одну військову часть /Ужгород, Доманинська вул./.
2. Спортзал бувшої жіночої семінарії в Ужгороді. /Ужгород, Жовтнева вул. № 25/.
3. «Спортзал бувшого «Сокола» і «Левенте» в Мукачові. Перебудований на кіно-театр. Військова часть ген. майора Демшина вложила великий капітал для перебудування зала на кіно-театр /Мукачово, біля грек. кат. церкви/.
4. Часна будова в Мукачові, призначена для «Дому Фізкультури і Спорту» в якому мають бути поміщені: контори Міського і Окружного Комітетів фізкультури, міські і районні ради спорттовариств, шаховий клуб Мукачова, дві кімнати для спортгостинниці, спортзал, і т.п. Будова рішенням Міської Ради, Міському КП/б/У передано Міському Комітету фізкультури і спорту, но військова честь ген. май. Демшина не хоче вийти відти /Мукачово, вул. Сталіна № 8/.
5. В Іршаві в будові української ПСШ є більша зала, яка не використовується для фізкультурних цілей а є вона залом засідань для виконкому і окружному КП/б/У. ПСШ не має ніякої іншої спортивної зали /Іршава, будова ПСШ/.

[ДАЗО, ф. 1211, оп. 1, спр. 11, арк. 2].

II. Який спортінвентар випускається на місті?

- I. Деревляний спортінвентар: лижи, хокейки-палки, шведські стіни, шведські лавиці, устаткування спортплощ деревляним інвентарем, деревляні гімн. прилади: стовпи до турніків, паралельні бруся, лесниці. Може виготовлювати Закарпатський Ліспром тов. Цуперяк.
- II. Желізно-металевий інвентар: желізні кулі, оковання на гранати і списи /коп'я/, желізні палки до турніків, желізні кільця. Виготовлювати може: Закарпатський Міспепром /тов. Михайлик/.
- III. Легко-промислові предмети: футб. бутці, лижну обув, лижні костюми, тапочки, труси, л/атлетичні тапочки з шипами, волейбольні сітьки, сітьки на футб. ворота, сітьки на тенісові площі. Виготовляти можуть Облпромрада і Обллегкпром /тов. Барільський і тов. Губський/.

[ДАЗО, ф. 1211, оп. 1, спр. 11, арк. 3].

III. Який спортінвентар був до тепер висланий з Києва?

- 1. Майки
- 2. Светери
- 3. Тріко-треніров.
- 4. Гетри
- 5. Лижні костюми
- 6. Треніровочні костюми
- 7. Гімнастичні тріко
- 8. Бутци

9. Хоккейні ботинки
10. Муж. і жін. балетки
11. Футбольні камери
12. Футбольні покришки
13. Волейбольні покришки
14. Тенісові сітки
15. Футбольні сітки
16. Волейбольні сітки
17. Баскетбольні корзинки
18. Гранати тренувальні
19. Вело камери
20. Вело покришки

[ДАЗО, ф. 1211, оп. 1, спр. 11, арк. 4].

IV. Кадри.

Список фізкультурних працівників-голів комітетів, яких треба замінити:

Ім'я, прізвище та по батькові, посада, де працює, коротка характеристика і причина.

1. Бучок Михайло Йосипович голова окрком. народн. суддя Волове. Без фізк. освітання. По совмісництву працює. Мало ініціативний. Не підходить.

2. Медве Василь Михайлович, голова міськом. фізкульт. Берегово. Без фізкульт. освітання. Свої обов'язки слабо виконує. Любить гуляти. Мало ініціативний.

3. Тидір Антін Федорович, голова окрком. фізкульт. викладач фізкульт. Берегово.

4. Федор Іван Андреевич, викладач фізкульт. Берегово.

5. Зозулич Юрко Юрієвич, голова окрком. фізкульт. викладач фізкульт. Рахів.

6. Калинюк Михайло Миколайович, голова окрком. фізкульт. викладач фізкульт. Тячів.

Всі наведені являються викладачами фізкультури на ПСШ і НСШ. Як викладачі є в'язані до школи і не мають часу ані змоги працювати в селах. Не є на стільки совісними, щоб поза своєї праці на школі ще усиловно працювали і на посаді голови фізкультури. О скільки тільки половинну зарплату отримують – в роботі не зацікавлені.

7. Борисов Микола Іванович, голова окрком. фізкульт. викладач фізкульт. Волівці.

8. Бабей Микола Александрович, голова окрком. фізкульт. викладач фізкульт. Вел. Березний.

9. Єфіменко. голова окрком. фізкульт. викладач фізкульт. Тячів.

Назначені без попередньої згоди Облкомфізк. Фізкультурне освітання ані попередню практику на фізк. роботі не мають. Їх замінення тільки пізніше просимо, коли обслідимо їх працю і покажуться слабими і не спосібними працівниками.

10. Маріяший, голова окрком. фізкульт. викладач фізкульт. Свалява. Без фізкультурного освітання. Мало ініціативний. Флегматик. Після слухів: алкоголик.

11. Філак Осип Михайлович, голова міського і окружного комітету фізкульт. Хуст. Допоручується його зняти з роботи як окружний голова а залишити тільки на пості голови міського комітету. Зразу на двох містах не може собі дати раду.

[ДАЗО, ф. 1211, оп. 1, спр. 11, арк. 5].

V. Скільки є не відремонтованих спорспоруджень?

I. Туристичні хати: 19. /Плишка, на Яворніку, на Полонині Рівні, Волівці, Плай, в Скотарську, Волове. Нижн. Синевір, Менчул, Турбаціл, Пудпулі, Стеняк, Доробратово, Думен, Говерла, Чорна гора, Балзаниці, Міжпотік, Поп-Іван, Квасах/. У Воловому зовсім нема – згоріла.

Відремонтовано: 1. в Рахові.

II. Спортстадіони: 8.

в Ужгороді /бувши «Русь» /Локомотив/,

в Мукачеві /бувши пл. «Славянина»/,

в Тячові /бувши пл. С.К. Духнович/,

в Вел. Березному /треба обгородити/,

в Іршаві, /треба обгородити/,

в Королеві над Тисою /пл. Локомотива,

в Воловому треба обгородити,

в Волівці треба обгородити.

Відремонтовано: 9.

в Ужгороді /ст. «Гвердеец», Міськ. Комітету/,

в Берегові /обгороджено і поставлені дві нові криті трибуни/,

в Севлюші /новий забор, ремонт плоту/,

в Хусті – вибудування нового стадіону,

в Сваляві – обгороджено силами Комсомолу,

в Чинадієві – обгороджено,

в Пере чині – орбгороджено і відремонтовано,
в Мукачеві – Миський стадіон відремонтований,
в Солотвині – відремонтовано і зроблена бігова доріжка.

III. Спортзали:

в Ужгороді перебраний миський павільон для перебудування на спортзал.
в Мукачеві на вул. Сталіна № 8. приступлено до ремонту.

IV. Лижний трамплін: 1. В Волівці треба в місяці липні відремонтувати лижний трамплін.

[ДАЗО, ф. 1211, оп. 1, спр. 11, арк. 6].

Додаток 2

КОРОТКИЙ ОПИС ПРОВЕДЕНОЇ РОБОТИ І НАСЛІДКИ

Постаново Народної Ради Закарпатської України з дня 25-го травня 1945-го року був утворений Комітет в Справах Фізичної Культури і Спорту при НРЗУ, головою якого був назначений інспектор шкільної фізкультури у відділі Освіти НРЗУ: Федак Василь Васильович.

Комітет в Справах Фізичної Культури і Спорту при НРЗУ від 1-го червня 1945-го року до 15-го травня 1946-го року провів слідоуючу роботу:

I. В місяці червні зорганізував «Футболову Секцію» і «Секцію Футболових Суддів». Відновив працю в 10 спортивних організаціях, в яких зразу почали займатися фізкультурою вище 300 чоловіків і жінок. Був переведений 2-денний семінар для ведучих округів і членів Союзу молоді, на якому взяло участі вище 25 чоловіків. Були переведені різні футбольні змагання між містами і округами Закарп. України. Було відновлене спортивне життя в повних і неповних середніх школах і зорганізовано вище 20 низових колективів фізкультури в ПСШ і НСШ. Придбано і розділено 630 м полотна для спорт. організацій. Замість мадярських друкарств [друкована продукція – *авт.*] зготовлені українські. Інформував печать о всіх спортових міроприємствах.

В місяцях липні і серпні зорганізовано дальших 30 спортових колективів вище 600 зареєстрованими фізкультурниками. Оживлені крім футболу: легка атлетика, волейбол, баскетбол, плавання, гімнастика. Зорганізовано і розпочато літне мистецтво З.У. о первенство по футболу при участі 6 організацій. Переведений «День Фізкультурника» при участі вище 5 000 молоді. Переведені два інструкторські курси по м'ячових грах, легкої атлетики, плаванні при участі 60 учительок, 93 учителів-викладачів фізкультури і 23 членів Союзу Молоді.

В місяці серпні підготував спортову делегацію до на республіканську Спартакіаду. На Спартакіаді взяло участі 114 чоловіків і жінок. На параді і на змаганнях члени нашої делегації виступили надзвичайно великим успіхом. Приміром: Футболісти заграли всі свої змагання при відношенню голів 58:6, легко-атлети: Зозулич Ю.Ю. виграв I місце у високому скоку між колгоспниками., Др Деяк Ф.Ф. друге місце на Україні в киданні кулі, Богатирьов О. третє місце в далекому скоку, Шолтес, Желтвай, Білак, Мойсей, Палько і т.д. досягли почесні місця в інших дисциплінах л/атлетики. Гагатко, Ханас, Тірпак, Калинов показали дуже добрими плавунами. Наші фізкультурники своїм виступом здобули симпатію всього населення Києва.

В місяцях: вересня-жовтня-листопаду і грудні була переведена усилена організаційна праця в усіх районних центрах, більших селах, містах, повних і неповних середніх школах, підприємствах і фабриках. 28-го вересня переведені обласні учнівські змагання по л/атлетиці, на яких взяло участі вище 600 учнів і були досягнені дуже добрі результати. Зорганізований в Ужгороді шаховий клуб імені «Ботвинніка», який має вище 40 членів. В День Визволення Закарпатської України переведені в Ужгороді і всіх районних центрах З.У. великі спортивні свята, на які були закликані визначні фізкультурники з Києва, Львова, Сталіна і т.д., як прим. чемпіон світа Куценко, збірна футб. команда із Сталіно, чемпіон СССР Вонулаєв. В знак узнання наших успіхів на Спартакіаді в Києві, тов. Бунчук М.Ф. передав нашому Комітетові прапор Респ. Комітету і тов. Федакові В.В., голові Комітету «Грамоту за добру підготовку колективів у фінальній частині Української Спартакіади 1945 р. Були переведені інструктивні курси для вчителів-викладачів фізкультури і воєнруків для ознайомлення з комплексами БГПО [Будь готовий до праці і оборони – *авт.*], ГПО [Готовий до праці і оборони – *авт.*] I та II ступеня, радянської фізкультурою, командою Червоної Армії, стройовою підготовкою, військовими грами і т.д.

Були переведені змагання по боксу в Ужгороді, Мукачеві, Берегові, Севлюші, Хусті і на других містах З.У [Закарпатської України – *авт.*]. Були переведені виступи найсильнішого фізкультурника закарпаття: Фірцака-Кротона Івана Івановича по всіх містах Закарпаття.

В 1946 р. продовжувався усилена робота нашого Комітету ще більше популяризувати і ще більше зробити спорт і фізкультуру масовими. Були переведені дуже серйозні підготовки на переведення лижних змагань по нашій області., но безсніжна зима не дала змоги, щоб показати результати підготовчої праці. Все же наша фізкультурниця Оля Авраменко на всесоюзних змаганнях в Свердловську по слалому виграла чемпіонат СРСР Союзу а дальші два лижники, як Шолтес Василь і Тасер Гейза як члени збірної команди України значно допомогли другим лижникам здобути між юношами почесне 4 місце. Наслідком добре веденої праці Комітету, тенісисти: Гасер Йосиф, Баркас Єлизавета, Ковач Елемер в Львові на змаганнях о первенство України на критих куртах [кортах – *авт.*] здобувають два перші а чотири другі місця.

I квартал 1946 р. крім наведеної праці визначається і серйозними ремонтними працями, наслідком чого нині на території Закарпатської області маємо:

12 вповні обгороджених стадіонів і площ,

40 добрих но ще не обгороджених площ для футболу,
210 добрих волейбольних площ,
10 тенісових куртів,
2 водних басейнів,
21 баскетбольних площ.
20 000 шкільної і позашкільної реєстрованої фізкультурної молоді,
100 інструкторів по різним видам спорту і фізкультури
300 різних спортових організацій, клубів, колективів і т.п.

Яко позитивні наслідки спортової праці Комітету можна зачислити, що вже є зорганізовані обласні ради: «Спартак», «Динамо», «Локомотива» і «Профсоюз», які теж значно допомагають Комітетові в популяризації спорту на території З.О. [Закарпатської області – авт.].

До успішної праці Комітету треба ще зачислити переведення профсоюзно-комсомольського кросу, який був переведений на цілий З.О. при участі вище 170 фізкультурників округів З.О. Були ще переведені різні змагання по боксу, по тенісу, футболу, міжобласні змагання по тенісу (Київ, Харків, Одеса і Ужгород, де Ужгород здобув II місце), далі з боксу (Боніславський III місце в Україні), футболісти виграли над Львовом 5:1. [ДАЗО, ф. 1211, оп. 1, спр. 11, арк. 8 зворот].

Найціннішим успіхом спортивної праці і життєспосібності залишиться футболове змагання «Спартак» Ужгород – «Спартак» Тернопіль о первенство країни по футболу, що гралося 9-го травня в Чорткові (Тернопільська область), 8 членів – футболісти ужгородського «Спартак» в чужому оточенні, виграли на 10:1 а тим показали бойовість і правильний напрям нашої праці.

Обласний Комітет в Справах фізкультури і спорту свою надзвичайну велику працю виконав маленьким штатом, бо в місяцях червень-липень працював тільки голова й секретар, в місяцях серпень-грудень з помічниками, в січні-березні з двома і тільки від 1-го травня 1946 р. працює 6 і від 15 травня з 8 членним апаратом.

Окружні комітети Фізкультури і Спорту були частинно укомплектовані до листопаду 1945 р. і тільки від грудня місяця 1945 р. удалося укомплектувати всі окружні і міські комітети.

Нинішнє положення:

Обласний Комітет має 8 службовців,

Міські Комітети: Ужгород-Мукачево по 2-2 службовців

Міські комітети: Берегово-Севлюш-Хуст по 1-1 службовцю,

Свалявський, Волівецький, Іршавський, Берегівський, Севлюшський, Хустський, Тячівський, Волівський і Рахівський по 1-1 працівнику.

В Ужгороді, 15 травня 1946 р.

ГОЛОВА ОБЛАСНОГО КОМІТЕТУ
В СПРАВАХ ФІЗКУЛЬТУРИ І СПОРТУ
ПРИ ОБЛВИКОНКОМІ

/ФЕДАК/

[ДАЗО, ф. 1211, оп. 1, спр. 11, арк. 8].

Список використаних джерел

Архівно-кримінальна справа № 5959-С (Федак Василь Васильович), 1948, Архів Управління Служби безпеки України в Закарпатській області АУ СБУ ЗО, ф. 7, оп. 1, спр. 5959-С, на 285 арк.

Державний архів Закарпатської області (ДАЗО), ф. П-1: Закарпатський обком КП України, оп. 1: Т. І. (1946-1950), спр. 356, на 89 арк.

ДАЗО, ф. Р-1211: комитет по делам физкультуры и спорта, оп. 1: (1946–1955), спр. 3, на 42 арк.

ДАЗО, ф. Р-1211, оп. 1, спр. 4, на 66 арк.

ДАЗО, ф. Р-1211, оп. 1, спр. 10, на 17 арк.

ДАЗО, ф. Р-1211, оп. 1, спр. 11, на 45 арк.

ДАЗО, ф. Р-1211: комитет по делам физкультуры и спорта, оп. 2: (1945). спр. 4, на 34 арк.

Міщанин, В., 2018. *Радянізація Закарпаття 1944 – 1950 рр.*, Ужгород: РІК-У, 644 с.

Міщанин, В., Балашов, Р., 2024. Аналіз архівно-кримінальної справи Василя Федака, *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Історія / М-во освіти і науки України*; Держ. вищ. навч. заклад «Ужгород. нац. ун-т», Ф-т історії та міжнародних відносин; [Редкол.: Ю. В. Данилець (головний редактор) та ін.], Ужгород: Вид-во УжНУ «Говерла», вип. 1 (50), с. 136–146. DOI: [https://doi.org/10.24144/2523-4498.1\(50\).2024.305686](https://doi.org/10.24144/2523-4498.1(50).2024.305686)

Міщанин, В., Діброва, В., 2024. Закарпатська Україна (1944 – 1945 рр.): політика спорту, *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Історія / М-во освіти і науки України*; Держ. вищ. навч. заклад «Ужгород. нац. ун-т», Ф-т історії та міжнародних відносин; [Редкол.: Ю. В. Данилець (головний редактор) та ін.], Ужгород: Вид-во УжНУ «Говерла», вип. 1 (50), с. 48–59. DOI: [https://doi.org/10.24144/2523-4498.1\(50\).2024.305115](https://doi.org/10.24144/2523-4498.1(50).2024.305115)

На Голгофу й назад. *Справа Василя Федака*, 2021 / [уклад.: Баняс В., Павловець В.], Київ: Арт Економі, 103 с.

Ніколайчук, Г., 2016. *Особливості взаємозв'язку спорту і політики*: автореф. дис. ... канд. політ. наук : 23.00.02, Київ, 16 с.

Федак, В., 1994. *Закарпаття у спортивному вимірі*, Ужгород: Видавництво «Карпати», 148 с.

Фітас, П., 2003. Фізична культура, спорт і туризм, *Нариси історії Закарпаття. Том III (1946 – 1991)*, Ужгород: Госпрозрахунковий редакційно-видавничий відділ управління у справах преси та інформації, с. 314–339.

References

- Arkhivno-kryminal'na sprava № 5959-S (Fedak Vasyl' Vasyl'ovych) [Archive-criminal case No. 5959-C (Vasyl' Fedak)], Arkhiv Upravlinnya Sluzhby bezpeky Ukrainy v Zakarpat's'kiy oblasti, f. 7, op. 1, spr. 5959-S, na 285 ark. (in Russian).
- Derzhavnyi arkhiv Zakarpat's'koyi oblasti (DAZO) [The State Archive of the Transcarpathian Region], f. P-1: Transcarpathian Regional Committee of the Communist Party of Ukraine, op. 1: (1946–1955). spr. 356, na 89 ark.
- DAZO, f. R-1211: Committee on Physical Culture and Sports, op. 1: (1946–1955), spr. 3, na 42 ark.
- DAZO, f. R-1211, op. 1. spr. 4, na 66 ark.
- DAZO, f. R-1211, op. 1. spr. 10, na 17 ark.
- DAZO, f. R-1211, op. 1. spr. 11, na 45 ark.
- DAZO, f. R-1211: Committee on Physical Culture and Sports, op. 2: (1945). spr. 4, na 34 ark.
- Mishchanyn, V., 2018. *Radyanizatsiya Zakarpattya 1944 – 1950 rr.* [Sovietization of Transcarpathia 1944 – 1950], Uzhhorod: RIK-U, 644 s. (in Ukrainian).
- Mishchanyn, V., Balashov, R., 2024. Analiz arkhivno-kryminal'noyi spravy Vasylya Fedaka [Analysis of the archival and criminal case of Vasyl Fedak], *Scientific Herald of Uzhhorod University. Series: History*, vyp. 1 (50) (Lypen'): 136–146. [https://doi.org/10.24144/2523-4498.1\(50\).2024.305686](https://doi.org/10.24144/2523-4498.1(50).2024.305686) (in Ukrainian).
- Mishchanyn, V., Dibrova, V., 2024. «Zakarpat's'ka Ukrayina (1944 – 1945 rr.): polityka sportu» [Transcarpathian Ukraine (1944–1945): Sports Policy], *Scientific Herald of Uzhhorod University. Series: History*, vyp. 1 (50) (Lypen'): 48–59. [https://doi.org/10.24144/2523-4498.1\(50\).2024.305115](https://doi.org/10.24144/2523-4498.1(50).2024.305115) (in Ukrainian).
- Na Holhofu y nazad. Sprava Vasylya Fedaka, 2021 / [uklad.: Banyas V., Pavlovets' V.] [To Golgotha and back. The case of Vasyl Fedak], Kyiv: Art Ekonomi, 103 s. (in Ukrainian).
- Nikolaychuk, H., 2016. Osoblyvosti vzayemozv'yazku sportu i polityky [Peculiarities of the relationship between sport and politics]: avtoref. dys. ... kand. polit. nauk : 23.00.02, Kyiv, 16 s. (in Ukrainian).
- Fedak, V., 1994. Zakarpattya u sportyvnomu vymiri [Transcarpathia in the sports dimension], Uzhhorod: Vydavnytstvo «Karpaty», 148 s. (in Ukrainian).
- Fitas, P., 2003. Fizychna kul'tura, sport i turyzm [Physical culture, sport and tourism]. *Narysy istoriyi Zakarpattya. Tom III (1946 – 1991)*. Uzhhorod: Hosprozrakhunkovyy redaktsiyno-vydavnychyy viddil upravlinnya u spravakh presy ta informatsiyi, s. 314–339. (in Ukrainian).

Vasyl Mishchanyn

Doctor of History, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Modern History of Ukraine and foreign countries of the Uzhhorod National University, Uzhhorod

Vladyslav Dibrova

postgraduate student of the Department of Modern History of Ukraine and foreign countries of the Uzhhorod National University, Uzhhorod

ACTIVITIES OF THE TRANSCARPATHIAN REGIONAL COMMITTEE FOR PHYSICAL CULTURE AND SPORTS DURING THE FIRST YEAR OF TOTAL SOVIETIZATION (1946)

The article highlights the sports policy during the first year of total Sovietization. On January 22, 1946, by decree of the Presidium of the Supreme Soviet of the USSR, the Transcarpathian region was established as an administrative part of the Ukrainian SSR. During the period of Transcarpathian Ukraine (1944–1945), the development of physical culture and sports in the region was regulated by a resolution of the People's Council of Transcarpathian Ukraine (PCTU) dated April 10, 1945. A Central Sports Committee was established under the Department of Education of the PCTU, which on May 25, 1945, was reorganized into the Committee for Physical Culture and Sports under the PCTU. This committee was headed by Vasyl Fedak, who also led the newly formed Committee for Physical Culture and Sports under the Executive Committee of the Transcarpathian Regional Council of Workers' Deputies from the time of the region's creation. The State Archive of the Transcarpathian Region contains a separate inventory of Fund 1211, which holds documents concerning the sports policy of Transcarpathian Ukraine. Inventory No. 1, titled «Committee for Sports Affairs under the Executive Committee of the Transcarpathian Regional Council of Workers' Deputies», includes 16 files from the year 1946. These contain orders from the People's Commissariat of Education of the Ukrainian SSR and responses to them from regional authorities; orders and directives from the Transcarpathian Regional Department of Public Education concerning sports development, Spartakiad events, and the military and physical training of young men and women, among others. Also included are resolutions from the bureau of the regional Komsomol (LKUJU), aimed at using sports to impose Soviet ideology on the population, such as: «On the participation of Komsomol organizations in the relay dedicated to the completion of the first year of the Fourth Stalin Five-Year Plan» and «On the preparation and holding of the celebration of the 29th anniversary of the Great October Socialist Revolution». A separate block of documents consists of reports on the development of physical culture and sports in the region during the first year of Soviet rule. Analysis of the archival materials suggests that in 1946, the main objectives of the Soviet authorities were to organize the work of the Committee for Physical Culture and Sports under the Executive Committee of the Transcarpathian Regional Council of Workers' Deputies and to instill Soviet standards in the field of physical culture and sports throughout the region. The implementation of these transformations first required the recruitment of reliable personnel, which were in short supply. Organizational and mass work included the establishment of voluntary sports

societies. In 1946, five such societies were created: «Bolshevik», «Red Star», «Dynamo», «Spartak», and «Lokomotyv». Another major objective was the reconstruction of sports facilities and the production of sports equipment. Funding allocated for sports development was clearly insufficient. Among the mass sports events organized by the regional committee were the scheduling and implementation of competitions such as rural youth athletics, volleyball, pre-conscription multi-sport GTO contests, cycling, cross-country running, etc. Urban competitions were also held in five cities across the region, along with various regional-level tournaments. A key goal was to involve as many participants as possible. Athletes and fitness enthusiasts actively participated in mass events organized by the Communist Party, Komsomol, and Soviet authorities: May Day, Victory Day, the All-Union Physical Culture Day, and others. The committee also presented its vision for the further support and development of both traditional sports (football, boxing, tennis) and new disciplines (track and field, gymnastics, volleyball, basketball). Among the «promising» types of sports mentioned were chess and «tourism». Political and educational work among athletes was carried out through talks, lectures, and reports delivered by sports and Komsomol officials. The committee also monitored incidents that occurred during sports events, particularly football matches. The work of the regional committee for physical culture and sports was «frequently criticized», and «tasks were set to eliminate shortcomings», which ultimately led to the resignation of Committee Chairman V. Fedak. At the end of 1946, D. Sas was appointed as the new head of the committee.

Keywords: Transcarpathian region, physical culture, sports, Sovietization, Ukrainian SSR, Spartakiad, fitness collective, Ready for Labor and Defense (GTO), voluntary sports society (VSS), mass sports events.

Надійшла до редакції / Received: 09.04.2025

Схвалено до друку / Accepted: 05.05.2025